

TE BOKI IAON RINANOAN ANA KONABWAI TE BOTAKI IBUKIA BOTAKI NAKO N TEBETEBEKE

RAISING PACIFIC VOICES
REINFORCING PACIFIC CIVIL SOCIETY

PRNGO
Pacific Regional Non-Governmental Organisations
Alliance

TE BOKI IAON RINANOAN ANA KONABWAI TE BOTAKI IBUKIA BOTAKI NAKO N TEBETEBEKE

2018, Suva, Fiji

RAISING PACIFIC VOICES
REINFORCING PACIFIC CIVIL SOCIETY

PRNGO
Pacific Regional Non-Governmental Organisations
Alliance

KANOANA

© 2018 Oxfam in the Pacific

Published: Oxfam in the Pacific, 30 Des Voeux Road,

www.oxfam.org

info@oxfampacific.org

Telephone: +679 3315232

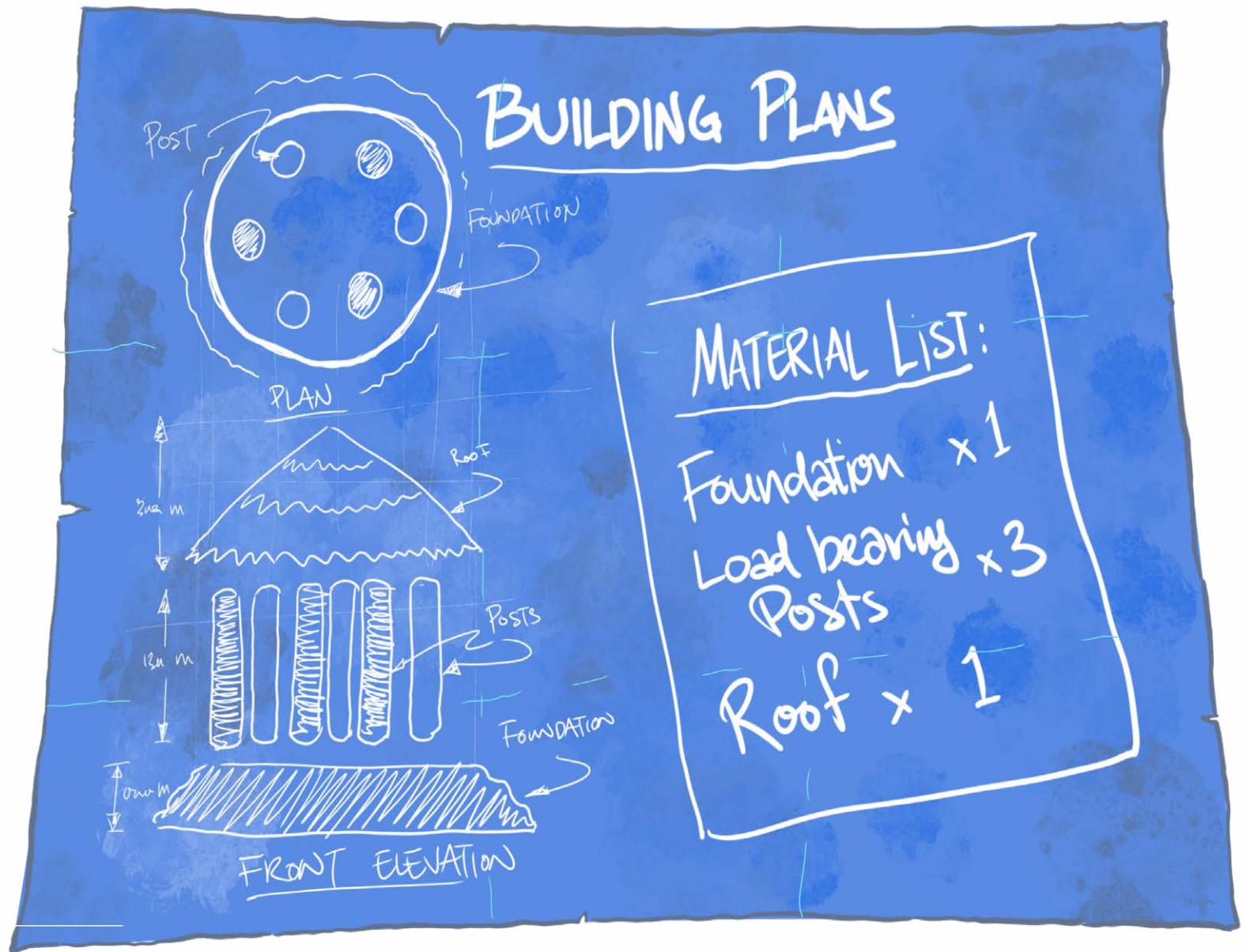
ISBN 978-982-98171-2-9

Editing by Frances Pene

Illustrations by Tui Ledua

Design & Layout by Walter Wasile

A. TERA AE KO NA KUNEA INANON TE BOKI AEI	1
B. ARA KAWAI IBUKIN KARIKIRAKEAN AIA KONABWAI CSOS N TEBETEBEKE	2
C. TE BWAINIMWAKURI IBUKIN RINANOAN ANA KONABWAI TE BOTAKI.	3
1. TE ORGANISATIONAL CAPACITY ASSESSMENT TOOL (OCAT)	3
2. ARON KARAOAN TE BWAINIMWAKURI IBUKIN RINANOAN ANA KONABWAI TE BOTAKI.	4
3. ARON KABONGANAAN TE OCAT	4
D. ORGANISATIONAL CAPACITY ASSESSMENT TOOL (OCAT).....	7
1.0 TE BABAIRE	8
2.0 RIIN ANA WAAKI TE BOTAKI AO TE BABAIRE	14
3.0 TAANI MWAKURI.....	17
4.0 TAIAN MWANE	20
5.0 TE I-KAREKEBAI & TE ANAINANO.....	27

A. TERA AE KO NA KUNEA INANON TE BOKI AEI

E kantaningaaki te boki aei bwa e na buokia aomata bwa a na mwakuri ni kamarurung botaki (CSOs) bwa a na bwaina te reitaki, te kiraati, te onimakinaki, ao a na noraki mwiia ae nakoraoi n te aono ae Tebetebek.

Te boki aei, e anga te kainibaire ibukin rinanoan aia konabwai botaki (CSOs). E tibaaki inanon uoua te mwakoro.

1. Ara kawai ibukin karikirakean aia konabwai CSOs n Tebetebek, ao
2. Te waaki ibukin rinanoan ana konabwai te botaki.

Ana konabwai ni waaki CSO, e anga te aa ae matoa ibukin rinanoan ana konabwai te botaki. Iai te boki ae boni kaokoro ae bauta mwakoro 2, iaon karaoan te babaire.

B. ARA KAWAI IBUKIN KARIKIRAKEAN AIA KONABWAI CSOS N TE BETEBEKE

E korakora te kaokoro irouia botaki aika mwakuri n aanon Te betebeteke: man botaki aika uarereke, botaki n anga-nano aika mwakuri inanoni kaawa n taabo aika raroa i buki, nakon tiina ni botaki inanoa ae tei ibukia botaki aika inaomata aika kakaokoro n atuun kaawa aika kau-aomata.

N te aono ae a ngao iai aomata, ma katei, ma taetaenikawai aika mwaitikurikuri aika boni kakaokoro, (e raka iaon 1000 mwaitin taetaenikawai aika kabonganaaki), ma aroaro aika rang kakaokoro ae a kaitara CSOs n aanon Melanesia, Polynesia ao Micronesia. E bon aki raoiroi te kainibaire ae ti teuana” ae nang tauaki naba ibukin karikirakean te konabwai, ibukin te kakaokoro aei. Ao ibukin aei, ao ti a tia ni karikirakea ao ni katai ara kawai aikai ma CSOs aika kakaokoro, n aono aika kakaokoro aikai n tatabeua nako, i Matiare, Tonga, ao Vanuatu.

Te kawai ae e a tia n reke man te waaki aei, e nori iteran nako aia konabwai CSOs n ikotaki ma te koaua ae CSOs, a bane ni mena ni mwaneka aika kakaokoro n rekereke ma te bitaki ao te rikirake. Ataakin kainnanoia ibukin karikirakean te konabwai ae riai ni kabotoaki iaon te atatai ae ti teuana bwa e kaea ia te CSO teuana, ao e na toki ia.

Rokora n te kantanning aei, e tangira te waaki iaon te maroro ae karauaki raoi ni barongaaki. Ara kantanning bwa te boki aei, e na katea raoi rabwatan te kainibaire ae taubobonga ibukin te maroro anne.

Ti riai ni kamatata ae te waaki aei, e aki karoaki bwa e na tuo aron irakin nanon kainibaire aika wene. Ao e aki nanonaki naba bwa e na kabonganaaki ibukin noran ana konabwai te botaki ibukin karekean te mwane mairoun te tia anga te buoka. Tiaki nanona bwa e na riki te CSO bwa te NGO ae na babairei mwaane ni buoka ibukin tobwaakin kainnanoia ana aomata.

Ara kawai ibukin karikirakean te konabwai, a tibwaaki n uoua te mwakoro:

1. Rinanoan ana konabwai te CSO, man kabonganaakin te bwainimwakuri ibukin rinanoan ana konabwai te botaki ae (OCAT). E kamatoaaki rinanoan te konabwai aei ma te CSO ma ana kainnano aika moanibwai ake a tia ni kabwaataki;
2. Karikirakean ana babaire te botaki ibukin karikirakean ana konabwai (OCOP) man kabonganaan kainnano aika moanibwai bwa moanakin ana waaki.

Mwakoro 2, e na kabwarabwaraaki n te boki ae boni kaokoro. Mwakoro aikai ni kauoua, a kaai ni kakorakora te reitaki i marenaia rabwata ni mwakuri inanoa ao ni kaunga te maroro imarenaia rabwata ake a rekereke ma te waaki aei iaon rinanoan te konabwai.

C. TE BWAINIMWAKURI IBUKIN RINANOAN ANA KONABWAI TE BOTAKI.

1. TE ORGANISATIONAL CAPACITY ASSESSMENT TOOL (OCAT)

Te waaki iaon rinanoan ana konabwai te botaki e rekereke ma kabonganaan te bwai ni mwakuri ae (OCAT), are kaotaki ni Mwakoro D. Te bwai ni mwakuri aei, e anga te kainibaire ibukin rinanoan te koaua bwa e a roko n te mwakoro ae nga te CSO ni kaeineti ma bwaai ake e mwakuri ma ngaia te botaki, aika a rang kainanno CSOs, aonga ni kona n reitaki, ni kiraati, n onimakinaki, ao n noraki mwiia. Aikai ana mwakuri:

- Te Babaire
- Te Tararua
- Taani mwakuri
- Te Mwane, ao
- Te Reitaki ni kaungaunga

Mwakuri aikai n tatabeua nako, a kateaki man mwakorokoro aika batia aika kainnanoaki bwa e aonga n noraki mwiin te mwakuri.

Te katoto, mwakorokoron nako ana mwakuri te kairiiri bon te karinan ni babaire ao aron karokoan bwanaaia kaain te botaki n aron are e oti n te taibora ni babaire.

Ana mwakuri te reitaki ma te kaungaunga e reitaki ma te burokuraem iaon te Raising Pacific Voices iaon kamarurungan bobotaki aika barongaaki, ao karikirakean te irekenrao ma botaki riki tabeua.

Kaungaan te anainano nakon bitakin kainibaire, tua ma kaetieti (ma kakoroan bukia), kataumwane, kambwana ma aron aia waaki, anuaia ma aia koaua, ao reitakia imarenaia n te aro are e na kona reke te babaire raoi ibukin te botanaomata. Ao n te aro aei te OCAT e karoaki bwa te bwai n rinanoi karoaoan kainibaire n te botaki, te irekenrao ao aia reitaki ma rabwata tabeua. Te bwainimwakuri ae okoro ibukin noran ana anainano te botaki nakon te waaki.

2. ARON KARAOAN TE BWAINIMWAKURI IBUKIN RINANOAN ANA KONABWAI TE BOTAKI.

Te DCAT e anga:

- Kabwarabwara aika kimototo iaon kakawakin mwakuri n tatabeua nako ma iteraia ni kabane.
- Rinanin taeka aika kaota aron te CSO ni kona n tarai mwakoron te rikirake aika aua ibukin te mwakuri teuana ma raona. Mwakoro aikai bon: [1] Ribanana [2] Bwebwerakena [3] Ikawairakena [4] ao Anakin Uaana.
- Titiraki ni kairi ae a na buokia taan tutuo bwa a na ata te tabo are tei iai te CSO n rekereke ma mwakoro aika aua aikai.

E karaoaki te OCAT inanon te waaki ni kakatai, manga rinanoakina riki, ao katamaroana. A mwaiti aomata ae anga aia tai, iai n te wiikente ao n te tairiki, ni buoka karaoan te bwai ni mwakuri, ao ti bae irouia kaain te baba n tararua, taani mwakuri, taan ibuobuoki ao kaain botaki aikai:

- Radiation Exposure Awareness Crusaders for Humanity, Marshall Islands [REACH-MI], te membwa ao te CSO ae kabutaki irouia taan ibuobuoki i Matiare;
- Civil Society Forum Tonga [CSFT], te tina n rabwata n CSO iaon Tonga; ao te
- Vatu Mauri Consortium [VMC], aia botaki n irekenrao taani bwaibwai iaon Vanuatu

Ti a tia naba n anai kanoan ana bwai ni mwakuri Oxfam i Vanuatu iaon te **Governance, Leadership and Accountability [GLA]**.

3. ARON KABONGANAAN TE OCAT

Ibukin butimxaean te taratara iaon te CSO are rinanoaki, ao e riai ni kabonganaaki te OCAT irouia aomata n tatabeman nako ake akea rekerekeia ma te CSO. E kairaki karaoan anne man iran mwaneka aikai:

1. Manga rinanoan rongorongo aika kakawaki [ngkana iai baikai]
2. Maroro n itaramata ke maroro irouia kurubu aika rineaki ma kaain te baba n tararua, taani mwakuri [ngkana iai], membwa ao taan ibuobuoki. Te OCAT e karin titiraki aika na buokia taan tutuo bwa a na ata are e tei iai te botaki n rekereke ma boto ni mwakuri ma rababaia nako;
3. Imwiin maroro aikai, ao taan tutuo n akea enakii, anga aia bwi nakon te CSO, ao n anga bukin aia taubwi anne;
4. ao a ikotaki ngkanne taan tutuo akanne ni maroroakin mwin aia taubwi akanne ao ni boraoi iaon te ikotaki ni bwi ao taraan bwaai aika moanibwai; ao

5. kukune aikai ngkanne, a kaotaki ao ni maroroakinaki ma kaain te CSO aika kinaaki, n aroia kaain te Baba n Tararua, taani mwakuri aika a maan ke membwa.

Ibukina bwa taeka man OCAT, a anga ‘tamnein’ botaki inanoni mwakoro n rikirake aika kakaokoro, a kona ni kabonganaaki naba ibukin kaungaan te maroro ma kaain te Baba n Tararua n te CSO ao taani mwakuri iaon aron taraakin te botaki nakon te tai ae na roko. Aio are e ibuobuoki ma te babaire ao bwaai ake a na moanibwaiaki [Mwakoro 2].

Maanin te waaki n tutuo ao te tai are tangiraki ibukin karaoana, e na bon kakaokoro n rekereke ma buburan te botaki. Ara taneiai iai bwa botaki aika uarereke a kona n tangira teuana te bong ibukin rinanoan rongorongo ao karaoan maroro, ao uoua te bong ibukin te taubwi, te kaoti iango, te maroro ao te boraraoi iaon bwaai aika na moanibwai. Irouia CSOs aika bubura riki n Tebetebek, e kona ni kabanea teuana te wiiki.

MWANEKA 1: RINANOAN RONGORONGO

Imwaain karaoan te ikaekaeka ma te maroro ma te CSO, ao a riai n anaaki rongorongo ao n tuoaki. Aio e kona ni kabanea uoua te wiiki.
E riai ni bubuti te aba rongorongo aikai:

- Te Oi-n-Tua, tuua ke rongorongo riki tabeua aika kinaaki iaan te tua;
- Beebwa ni kabae-ara aika kinaaki
- Te Babaire ni Mwakuri;
- Rongorongo nako aika kabwarabwara te botaki, taani babaire ao tabeia taan tau nakoa iai;
- Te ribooti ae katoa ririki;
- Ana ribooti te Oteta;
- Babaire ibukin te botaki; ao
- Ana kainibaire te botaki ao ana taibora ni mwakuri ibukia, Taani mwakuri, te Mwane, ao te boobwai.

MWANEKA 2: MARORO N I-TARAMATA

E riai ni karaoaki te maroro n itaramata ioun te tiim ae nakon uoman taan tutuo man kabonganaan titiraki man OCAT. E nakon uoman kaain te Baba n Tararua, n ikotaki ma te tia babaire n te Baba n Tararua ao te tia mwane ae riai ni maroro te aba ma ngaiia. Iai kabwarabwara aika tauraoi man OCAT

ibukin te mwakuri teuana ma rekerekena. Kabwarabwara aikai anga te koaua ibukin rinanin titiraki n tatabeua nako, ma a riai n aki warekaki inanon tain te maroro. Taan tutuo a riai ni kabonganai aia atatai iaon kabwarabwara aikai bwa e na airi raoi ma titiraki man OCAT n aron are riai. A riai ni koreaki mwiin kabwarabwara aika bwanin man taiani kaekaeka, ngkai a na kabonganaaki ibukin te taubwi [Mwaneka 3]. Ngkana iai aobitin te CSO, ao a riai ni karaoaki maroro iai, ngkai e anganiia taani mwakuri te kona ni kaongoaki ao ni kona n rinanoaki rongorongo riki tabeua aika tangiraki.

MWANEKA 3 AO 4: TE TAUBWI

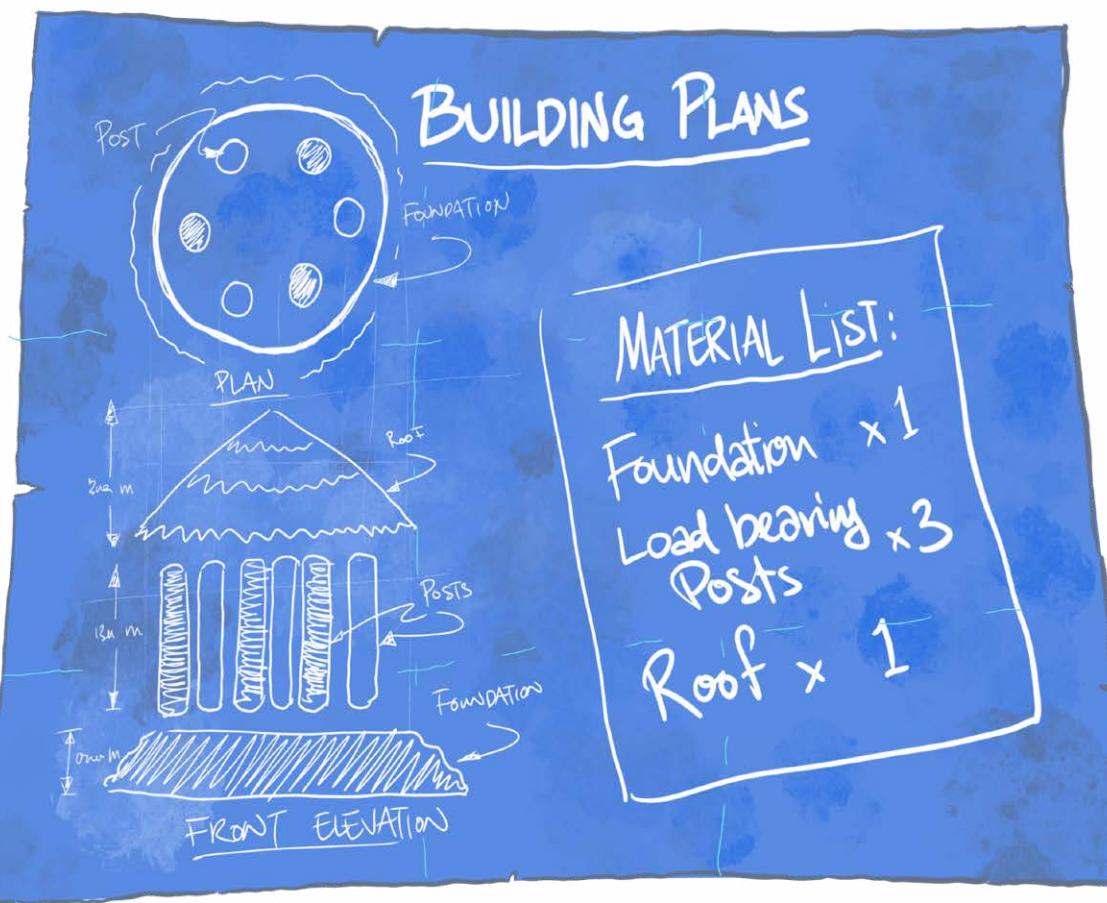
Ni kaeineti ma taiani kaeka ake a reke inanon tain te maroro, te tia tutuo temanna, e riai n anga ana taubwi n te tikeera ae 1-4. Taan tutuo a riai ni kamatoa aia moti iaon bairean te taubwi ngkai e boni kanganga iroun te botaki bwa e na anga ana kaeka ni kaeineti ma kabwarabwaraan te taubwi n tatabeua nako. E riai ni katauraoaki te kabwarabwara ae bwanin raoi ibukin te taubwi. Ngkana a tia ni karaoa aia taubwi taan tutuo n tatabemaniaa nako, ao a riai ni manga bowi ni maroroakin ao n anga aia babaire iaon te taubwi ae tineaki ao aia kabwarabwara iaon itera aika na moanibwaiaki ibukin karikirakean te konabwai. Taan tutuo, a riai ni katauraoa te bwi ibukin te taubwi ae tineaki ao aia kabwarabwara iaon boutokaan aia babaire nakon te CSO.

Te taubwi ao karikirakean konabwai aika moanibwai ake a boutokaaki, a riai ni kaotaki nakon te CSO, ao ni maroroakinaki ao n tauaki mwiin taiani maroro iaona. E riai n reke te mwaiti ma te CSO iaon te taubwi ao waaki aika moanibwai. Te kaongora aei e riai n tauaki mwiina. E na kabonganaaki ni karikirakea ana babaire te CSO ibukin karikirakean te konabwai.

MWANEKA 5: KABWARABWARA & BORARAOI

Taiian taubwi aika tangiraki iaon karikirakean konabwai aika moanibwai, a riai ni kabwaranakoaki nakon te CSO, ni maroroakinaki ao a na tauaki mwiin taiian iango iaona. E riai n reke te babaire ae boraoi te aba iai ma te CSO iaon te taubwi ao waaki aika moanibwaiaki. Te kaongora aei e riai n tauaki raoi mwiina. E na kabonganaaki ibukin karikirakean te babaire iaon karikirakean aia konabwai CSOs.

D. ORGANISATIONAL CAPACITY ASSESSMENT TOOL (OCAT)

1.0 TE BABAIRE

Tararuuan te CSO e na hon wakinaki iroun te rabbwata are mwiokoaki ibukin taraakin te botaki bwa e mwakuri ni kaeineti ma taakete ake a tia ni kaweneaki ao bwa e mwakuri inanon te tua, ao ni bon oin ana kainibaire ao inanon ana kataumwane. Ngkana iai taani mwakuri n te botaki, ao te Baba n Tararua e na mwiokoia taan tararua te botaki bwa a na onimakinaki ibukin butin te waaki. Ao iaon riki bwaai aika kainnanoaki iaan te tua, e kantaningaaki naba te Baba n Tararua bwa e na mwakuri ibukin tobwaan nanon te botaki ae bwanin, ao tiaki nanon te aomata temanna ke te kurubu teuana. E kona ni kakaokoro aran te rabbwata n tararua aei, n aron te Baba n Tararua, te Komete ke te Kauntira.

MWAKORO	RIBANAKINA	BWEBWERAKENA	IKAWAIRAKENA	ANAAKIN UAANA		
KANIKINA	1	2	3	4		
1.1 OIN KATEAN TE CSO Bon iai aan katean botaki ni kabane. Aio are e koreaki taekana inanon te Ointua ke ana boto ni mwakuri te botaki. Te Oin tua ibukin te botaki boni ngaia te moan beeewa ae a na rinanona taan tararua ibukin norana bwa e tau te CSO bwa e na karinaki arana ke e aki. E riaon riki are ana motinnano te botaki, bwa e karaoi naba taben te Baba n Tararua, te mataniwi ao membwa. Te beeewa aio e anga te tua ibukin kabutan te CSO, ao ibukin kaungaaia taan anganano n ibuobuoki, taani mwakuri, membwa ao taan anga te buoka.	1.2 TE KABAERA Te Kabaeara bon te waaki iaon karekean te kinaaki iaan te tua iroun te botaki bwa e a kona ni waaki. A mwaiti karinan ni kabaeara aika kakaokoro [n aron botaki ake a kinaaki ao ni katanaki iaan te tua, ao ake aki, ao a boni kakaokoro tabeia.	1. Tera bukin katean te botaki? 2. Iai te Oin Tua ke beeewa riki tabeua aika kaota bukin tein te botaki ke ana motinnano? 3. E ataaki irouia kain te botaki ma kain te Baba n Tararua oin katean te botaki anne? 4. A kanga kaain te Baba n Tararua ni kabongana ana Ointua, ana kainibaire ao ana motinnano te botaki? 5. Nningai te kabanea n tai are rinanoaki iai rongorongo aikai?	E aki mataata ao n tineaki ana kainibaire ma ana motinnano te botaki Iai te Oin Tua, ao te motinnano ae bobonga ke ana kainibaire, ma e aki rang n ataaki raoi bwa tera. Iai te Oin Tua, ma te Motinnano ke te kainibaire ae wene, ae a bane ni boraoi iaona kaain te Baba n Tararua, ao a kona ni kabwarabwara. Kain te Baba n Tararua, aki toki n okira ana kanoanimii ke ana motinnano te botaki ibukin kairan aia babaire. Ana waaki CSO ni kabane, a kaeinetaki ma ana kanoanimii ao ana motinnano te botaki.			
Te CSO e aki rin arana ao e aki kinaki.	Te CSO e a tia ni moana ana waaki ibukin kabaean arana ma e tuai n tia raoi. Te CSO, e a tia ni karaoa te babaire ae iai bukina, bwa e na aki kabaea arana, ao aei bon tiaki taina ae riai, iaan noran ana taakete aika ngkai ma bwaai aika riki.	E a tia ni bae aran te CSO iaan te tua, ma e aki kona ni kakoroi nanon baika tangiraki iaon ana ribooti.	E a tia ni bae aran te CSO ao e teimatoa ni iri kainibaire ibukin kanakoan ao karaoen te ribooti	E tuai ni bae aran te CSO ma e aki toki n reitaki ma botaki ake rekereke ma ngaia [te katoto, membwa, taan		

MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA 	
KANIKINA	1	2	3	4	
1.3 BABAIRE IBUKIN TE CSO Te rabwata are e tararua te CSO bon ngai a are e bweena ana waaki te botaki. E buokia bwa e na waaki iaon kakoroan ana motinnano, ao ni kakoroa tabena iaan te tua. E na kokoaua naba ae a na iai ana bwainimwakuri te botaki, ae kainnanoaki ibukin kakoroan ana mwakuri. E karaoi babaire ma kairan te waaki ao e karaoa aei n rineakia kain te Baba n Tararua (ngkana iai kain ana botaki). E kawaata te waaki ao te kataumwane ibukin te botaki. E taraia bwa e na akea te kanganga nakon te CSO ao e neakea te waaki ni babakanikawai nakon te CSO. E taraia naba bwa e na akea ae na takakarobuaka ao ni karekeea kabwaiana man te CSO. Ngkana e bae aran te CSO ao a na bukintaeka te rabwata n tararua ngkana e reke n te kanganga te CSO.	1. Iai te Baba n Tararua/te komete n tararua/te kauntira? 2. Tera taben te rabwata aei? 3. Antai kaaina? 4. Tera tabeia ma nakoia? 5. A na kanga n atai baikal? [te katoto, iai kabwarabwaraan aia mwakuri? (TOR)? Iai te waaki n reirei nakoia kaain te Baba n Tararua?	Akea te Baba n Tararua. E boowi te Baba n Tararua ti n te tai are iai babaire aika kakawaki ae a riai ni karoaki.	Kaain te Baba n Tararua a ota ao ni boraoi iaon nakoia n tararua ao taben te Baba n Tararua. Te kairiiri ibukin mwakuri n tararua aika onoti, e karauaki n tibwaaki ibuakoia kaain te Baba n Tararua, ao membwa aikai ata tabeia [te katoto, te tia mwane e tabe ibukin te mwane, e rinano kataumwane ni katoa ririki ao n utiarake bwa a na kabwaataki. E bowi te Baba n Tararua n taai nako.	Iai TORs aika teretere ibukin nakoia n te Baba n Tararua. Aia boowi kaain te Baba n Tararua rinanon ribooti, rinanon maroro iaon taian nakoia ma mwakuri. Iai te waaki n reirei ibukia kaain te Baba n Tararua ni kabane aika boou.	anga te buoka, kurubu aika taaketenaki iaon te bwai are karaoia ao iaon biribirin ana mwane.

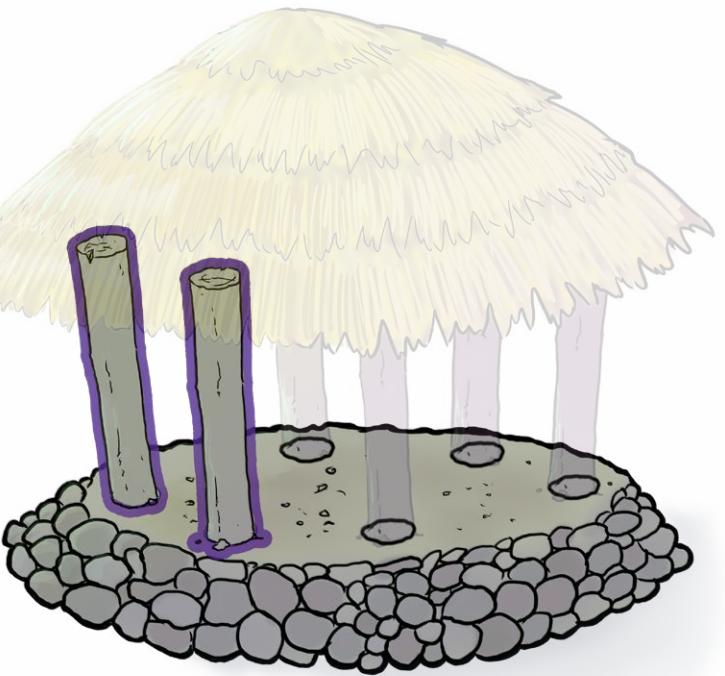
MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA 	
KANIKINA	1	2	3	4	
1.4 KAINAKIN TE CSO Antai kurubu n aomata aika e waaki te CSO bwa e na buokiia ke n tei ibukia? Aikai bon ake kaaina. N akean te atatai ae matata bwa antai kaain te botaki, tera aroni maiuia ao aia kanganga ma nanoia, ao e na boni kanganga iroun te botaki bwa e na boutoka te bitaki ae raoiroi nakon te kurubu anne. E raoiroi riki ni butiaki te kurubu aei bwa e na anga ana ibuobuoki iaon kanganga aikai, ma ngai a are e rang kakawaki bwa a na karinaki inanon ana mwakuri te CSO, riki inanon babairean ana mwakuri ma karaoan babaire.	1. Antai ae ukoukoria te CSO bwa e na anganna te kabwaia ke n tei ibukina? Tera ae ukoukoria bwa e na karaoia ibukin te kurubu aei? 2. Iai ibuakoia aomata aikai ae iai rekerekena ma te botaki? Ao n te aro ra? [Te katoto, inanon te irekereke n te tararua, karaoan babaire ke tararuaan te CSO] 3. Ngkana e aki kainnanoaki ana ibuobuoki te kurubu aei, ngkana tao ngaia ae na reke irouna te buoka, kakae nako bwa e na kanga te CSO n ata kainnanon ma nanon te kurubu aei.	E aki ota ke iai atatai aika kakaokoro bwa antai aika na kaaina te botaki.	E mataata iroun te baba n tararua ao a boraoi n iango iaoia ake a na riki bwa kaain te botaki.	Iai ana atatai te Baba n Tararua ae raoiroi iaoia kaain te CSO.	Kaain te botaki, a karinaki inanon te tararua ke babairean te CSO.
1.5 ANA KOURU CSO AO ANA KAINIBAIRE Ana mwakuri te CSO ngkana e kabwarabwara te tia are na roko iai, ao tera ngkanne ae na karaoia bwa e aonga ni kona n roko iai? Taian kouru anga te taakete ae kaeineti ibukin ana mwakuri CSO. A riai n iai taiani kouru ibukin itera aika kakaokoro, te kaboutau, ibukin tieweti ake e anga, ibukin karekemwane ao ibukin te anainano. Te babaire ibukin katekean kouru aikai bon ana kainibaire te CSO. Kouru ao kainibaire, a buoka karekean kawai nakon te CSO, bwa e na kateimatoa n ana waaki, ni bairea te mwakuri ao ni babairei bwaai ni mwakuri. Boni bwaai ni mwakuri aika bongana ibukin boutokaan te CSO bwa e na mwakuri raoi ao n onimakinaki.	1. Tera ana kouru te botaki aika teimaan? 2. Aron kakoroan nanon kouru aikai iroun te Baba n Tararua? 3. Iai te babaire ibukin kakoroan kouru aika? 4. E kanga ni karaoaki te babaire ao antai aika karaoia? 5. E kanga aroni kabonganaan te babaire aei? Ao Antai ae na kabongana? 6. E a tia ni manga rinanoaki te babaire aei? Ao iroun antai?	Akea ana kouru ae teimaan te Botaki.	Iai ana kouru te botaki aika wene ma e aki okiokiria te Baba n Tararua n taai nako ibukin buokana n ana babaire.	Iai ana kouru te botaki ao te kainibaire ae teretere aika wene aika e na kakori nanoia.	Iai ana kouru te botaki aika rang teretere ao ana kainibaire aika karaoaki inanon te waaki n ikarekebai.

MWAKORO	RIBANAKINA	BWEBWERAKENA	IKAWAIRAKENA	ANAAKIN UAANA	
KANIKINA	1	2	3	4	
1.6 WAAKI IBUKIN KAREKEAIA KAAIN TE BABA N TARARUA					
Kateirakeaia kaain te Baba n Tararua bon te tabe ae kakawaki ibukin kakaouaan te Baba n Tararua bwa e kaainaki n rabakau aika kakaokoro ibukin kakoroan tabena. Te waaki ae rang bwabwainaki iaon karekeia kaain te Baba n Tararua bon inanon te rinerine mairouia raona. Te Baba n Tararua e riai ni katauraoa ana mwakuri te membwa n te Baba n Tararua, ae na noraki iai te rabakau, te taneiai ao te anua are kantanningaia te Baba n Tararua, n ikotaki ma tabena, noran ana mwakuri ao ana motinnano aika uarereke [te tai, boowi, komete, ao tabeua riki.]	1. A na kanga aomata n riki bwa kaain te Baba n Tararua? 2. Tera ae riki ngkana e mwaawa te kaintekateka n te Baba n Tararua? 3. Ngkana e a waaki te rinerine, ningai ke mwaitira te tai ae kakaraoki iai? Aio te bwai ae tangiraki iaan te Ointua ke tuua? [Manga rinanoan te Ointua ao tuua]	A rineaki kaain te Baba n Tararua bon irouia kaain te Baba n Tararua aika mwakuri n te tai aei ao n aki manga kamatoaki ke ni maroro te aba ma kaain te botaki aika kinaaki	A rineaki kaain te Baba n Tararua mai iaan koaua ibukia aika rang n ota ake a tia ni butimwaeaki irouia kaain te botaki aika kinaaki	A rineaki kaain te Baba n Tararua ma bon akea te rinerine ae e a tia ni karaoaki inanon te nimaua n riri ki ae nako.	Rineiaia kaain te Baba n Tararua a kakaraoki teuana te tai inanon nimaua te riri ki, ao e butimwaeaki aei n te ointua
1.7 TE BABA N TARARUA AE ONIMAKINAKI AO E KIRIATI					
Ngkai ngaia te rabwata ni babaire n te CSO, ao e rang kakawaki iroun te Baba n Tararua bwa e na karaua ni kawakin raoi mwiin ana babaire ao ni kaongoia membwa ma taani mwakuri.	1. Tera tabeka ma babaire aika kakawaki ake e a tia ni maroroakin/karaoi te Baba n Tararua inanon namwakaina aika nako? 2. A kanga n tauaki mwiin babaire aikai? [Ana ribooti/miniti te Baba n Tararua ngkana iai] 3. E kanga aron tibwaakin te kaongora iaon babaire aikai? [Rinanon emeeri/beebwa ni kaongora.]	Ake a mwiin ana bowi te Baba n Tararua ao ana babaire ae tauaki mwiia.	Kanoan ana bowi te Baba n Tararua ae aki boraoi ao n aki kaman baireaki.	A tauaki mwiin ana babaire te Baba n Tararua ma a bon ti kona n noraki ngkana a tangiraki.	Te Baba n Tararua, e tau mwiin babaire ni kabane ao a tauraoi ibukin norakiia ao n tibwaaki nakoia membwa ao taani mwakuri.

MWAKORO	RIBANAKINA	BWEBWERAKENA	IKAWAIRAKENA	ANAAKIN UAANA	
KANIKINA	1	2	3	4	
1.8 ANA KONABWAI TE BOTAKI NI KATEIMATOA BUTIN ANA MWANE					
Kateimatoaan butin te mwane iroun te botaki e bon rang kakawaki, ngkai e boni kabwarabwara aron butiraoin ana waaki CSO ni kona n tei iaoni waena, n akea te ibuobuoki mai tinanikuna.	1. Tera te kabanemwane n te riri ki iaon kabutan te botaki ao karaoan ana mwakuri? [te katoto. Tera te kataumwane?] 2. Antai ae mwanena te botaki? Antai taan anga te buoka te mwane? Ao inanon tera? [Te katoto. Anganano ibukin kaawa/ibuobuoki, ana mwane ni buoka te tautaeka, ao tabeua riki.] E nga ae kimototo taina [te katoto, anganano aika a bon nako naba ti teuana te tai ke te mwane ae bwaka n te maan ae kee iaan teuana te riri ki], ae te nuuka-n-tai [e raka iaon teuana te riri ki ma e kee iaan ouua te riri ki] ke are maan taina [ae raka iaon ouua te riri ki] 3. Iai ana kawai te CSO ke ana kainibaire ae na kona iai ni kakoaua bwa e na nakoraoi butin ana mwane [te katoto, e na noria bwa iai ana mwane ae tau ke/ana bwainimwakuri ibukin reitinakoan ana mwakuri ma ana kainibaire]? Ao tera ae rekereke ma te kainibaire aei? Antai ae na onimakinaki iai? 4. A tia ni kateaki taakete iaon te karekemwane? Ngkana e a tia, a tia ni koro nanoia? Tera kanganga ae kaitara te CSO ibukin mwanenakin ana mwakuri?	Euarereke ke bon akea te iango ae e a tia ni baireaki ibukin karekemwane	Te Baba n Tararua, e kina kakawakin te karekemwane ma e karaoaki n te aro ae aki baireaki raoi.	Te Baba n Tararua, e ata ae kainnanoia te botaki ibukin ana karekemwane, ao e a tia n anga te kairiiri ibukin te karekemwane nakoia aomata n tatabeman nako.	Iai ana taakete ni karekemwane te Botaki ae wene ao a tia ni wakinaki kainibaire aika kakaokoro ibukin katekean taakete akanne.

2.0 RIIN ANA WAAKI TE BOTAKI AO TE BABAIRE

Baikara mwakuri aika tangiraki bwa a na kaweneaki ibukin te CSO bwa e aonga ni kakoroa ana motinnano? Te waaki ni babaire ae mataata raoi, e na kaotia bwa tera mwakuri akanne ao antai aomata aika na kainnanoaki bwa a na kairi mwakuri aikai ao ni karoai nanoia. E buoka naba babairean te mwakuri, ao n tibwatibwai katabeaki ibukin te mwakuri anne, e anga te kamatata iaon aei ao ni kuarerekea naba karoan te mwakuri ae ti teuana, ao aki kabonganaia raoi taani mwakuri. Bon te bwainimwakuri ae rang kakawaki ibukin boutokaan nakoraoi mwiin ana mwakuri te botaki, ma raoiroina, kiraatina, ao onimakinana.

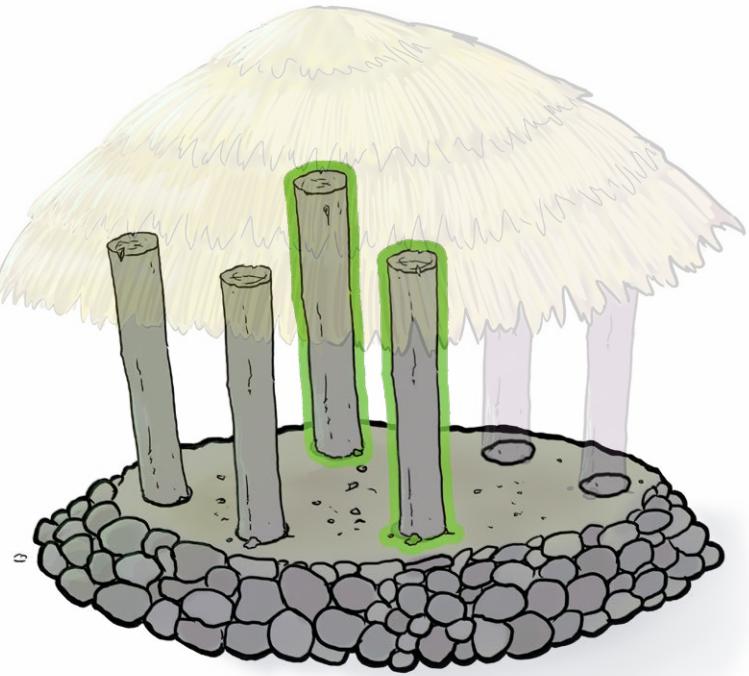

MWAKORO	RIBANAKINA KANIKINA	BWEBWERAKENA 1	IKAWAIRAKENA 2	ANAAKIN UAANA 3	ANAAKIN UAANA 4
2.1 KARINANAKIN TE WAAKI NI BABAIRE Ana karinan ni babaire te botaki e kaoti boto ni mwakuri, antai e kairiri ao antai ae tararu. Aio e boni karabwataaki raoi n te tamnei, are tamnei te waaki ni babaire. Aio bon te bwainimwakuri ae rang kakawaki ibukin ataa bwa antai ae tara te itera teuana ma teuana inanon te botaki. Te karinan ni babaire e riai n rinanoaki ni katoa tai ibukin kakoauaan ae na teimatoa n iai iroun te botaki, mwakuri aika kainnanoaki ibukin kakoroan ana kainibaire.	Ake a babairean te rinan n nakoa.	Iai ana babaire ibukin te rinan n nakoa ae wene ma aki ota raoi taani mwakuri bwa aekakira tein te taibora aei ke iai taani mwakuri aika taboro tabeia.	Babairean te nakoa n te botaki ao aroia bwa a na ribooti nakon antai, a tauaki raoi mwiia ao n tauraoi nakoia aomata.	Taani mwakuri ata tein te nakoa n te botaki, ma bota ni mwakuri ma te reitaki iaon are ko na riai n ribooti nakoina.	
2.2 KAINIBAIRE MA TUUA Kainibaire ma tuua, a kawenei taakete aika kantaningaaki ibukin te CSO ao n anga te kairi iaon kakoroan baika kantaningaaki aikai. A riai kainibaire ma tuua ni kabwarabwaraaki nakoia taani mwakuri aika boou, ao a riai n manga rinanoaki n tatai nako bwa aonga n teimatoa ni manena inanon bilitakin ma rikiraken te botaki.	1. Iai te kairi ae koreaki ibukia membwa ma taani mwakuri bwa e na buokia bwa a na ata are e kantaningaia te CSO irouia ibukin karaoan aia mwakuri? 2. Te aekaki ni kairi tera [kainibaire aika tawe, ma tuua] 3. Tera te itera ni mwakuri ae na kabwarabwara te kairi aei? 4. E na kanga te CSO ni kakoaua ae e iraki nanon te kairi aei?	Ake a kainibaire ke tuua. Taraan ae e bon aki noraki kainnanoia.	Iai kainibaire tabeua aika wene ma ake a te waaki ibukin reiakina/ke kabwarabwaraaia nakoia taani mwakuri.	Iai kainibaire ma tuua aika tararua angjin itera aika kakawaki ma bon ake a te waaki ibukin kakoauaan ae a karinaki aikai inanon ana kawai ni mwakuri CSO.	Iai kainibaire aika wene, ao iai ana waaki te CSO ao ana bwainimwakuri ibukin boutokaia taani mwakuri bwa a na kabonganai. A rinanoaki kainibaire ni katoa tai bwa a na noraki bwa a teimatoa kakawakaia.

MWAKORO	RIBANAKINA	BWEBWERAKENA	IKAWAIRAKENA	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
2.3 RINANOAN TE BOTAKI				
CSOs a rai ni manga rinanoan aia waaki n noria ba e koro nanon aia motinnano ke aki, ao iai mwiina ae tamaroa nakoa kaina. A na noria ba a mwakuri aia kainibaire, ao ngkana aki ao bukin tera.? E kona ni katiaaki aei man rinanoan ana waaki te botaki n ikotaki ma ana waaki n reirei.				
Ake ake manga norakin ke rinanoan ana waaki te botaki	E aki karaoaki manga rinanoan ana waaki te botaki n taai aika rai. Aki karaoaki katamaroa imwiin tian rinanoan aia waaki.	E karaoaki manga rinanoan ana waaki te botaki ma e aki karaoaki n te aro ae inaomata ae a kairaki iai tabeman, ao e aki karaoaki naba n te aro n irekenrao ao n ikarekebai.	E karaoaki manga rinanoan ana waaki te botaki n taai nako, ao a maroroakinaki aro ni ibuobuoki ao a kaongoraeaki aomata.	

3.0 TAANI MWAKURI

CSOs a karekei kabwaia aika rai ibukia aomata, n reitaki ma te koraki ake iai irekerekeia ma te botaki. Taben te tia mwakuri e rai ni kakoaua bwa e na karaoaki aei. Tuan ma waakin te mwakuri a buokia ni kakoaua bwa CSO e na kona ni katiki nanoia ao n tauia taan mwakuri ni koaua bwa ana karaoa te mwakuri. Aio e tauia ao ni kamwakuria ake a kateirakeaki, kabooakia n aia mwakuri, karaoan aia mwakuri, kamanoia taan mwakuri, karikirakeaia taan mwakuri ao kareireiaia, ao kariaiakan tuan ma motin te botaki ke te mwakuri.

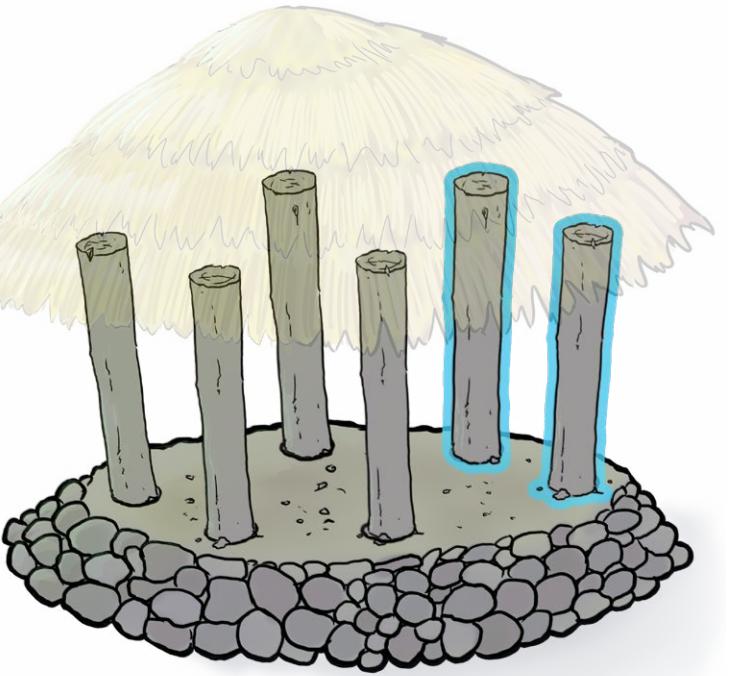

MWAKORO	RIBANAKINA	BWEBWERAKENA	IKAWAIRAKENA	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
3.1 KATEIRAKEIA TAANI MWAKURI				
E na riai ni kateirakeaki temanna te aomata n te botaki ae e na kona ni karaoa te mwakuri ae kaeineti ma ana Boto ni iango ma ana kaini baire te botaki.				
1.	E na kanga ni kateirake te Botaki (CS0)?			
2.	E na kanga te botaki ni katiki nanoia taan kan mwakuri ake a konabwai ao man rabakau nakon mwakuri? (Kakaea raoi aron te Katanota, Kabonganai aro ni Kamwakuri, ao tuoi raoi miin mwakuri are a tia ni karaoia, ao a mwaiti riki)			
3.	Iai tua ae kaira aron te aro ni kamwakuri? (Ngkana iai ao kaoti) Ao bai akanne a matata raoi ao ni kai noraki irouia taan mwakuri?			
4.	E na kanga aron te botaki CS0 ni kaitara ma aomata are bon iai naba nanoia n te mwakuri ibukin te kateirake?			
E uarereke te ota ao kinaakin aron te kaawa ibukin aron te kateirake	Iai aron te tua ni kamwakuri ma e aki tau ao man aki kona n reitinako	Te botaki bon iai te kawai ni kamwakuri ae itiaki ae ngai a e nang iriraki ao man ota aron irakina.	E na itiaki aron te tua ae karaoaki ao man kona n reitinako aron irakina ibukia nake a kan mwakuri mai ikai ao mai tinaniku.	Te aro ni kamwakuri ae e aki eti e na bon kaotaki ao man taraki.
Taan mwakuri are a kateirakeaki ibukin aron rekerekeia ma kain te baba n tararuua ma aki kamwakuraki ibukin aia konabwai ao aia tataneiai.				
3.2 KABWARABWARAAN TABEN TE TIA MWAKURI				
Taben te tia mwakuri e kateaki bwa iai bukina, ba tabena ao n nena ni mwakuri inanon te botaki [CS0] Ao aio e riai n reke irouia ni kabane taan mwakuri. E na riai ni matata irouia taan mwakuri bwa katabeiaa e na kaeineti nakon are kantanningaia te botaki. Taben te tia mwakuri e na riai rinanoaki inanon te tai teuana ma teuana n te aro are e na reitinako ao n tia raoi taabe are ana riai ni karaoaki.				
1.	Iai Taben te tia mwakuri n te botaki? Ibukia ni kabane taan mwakuri? Ao tera Tabeia?			
2.	Ao Taabe akanne a matata raoi ao a kaeineti ma ana kainibaire te botaki?			
3.	A na kanga ni kabonganaaki Taabe akanne ao ana kabonganaaki ibukin tera?			
Akea kabwarabwaraan taben te tia mwakuri ae tauraoi.	E aki matata Taben te tia Mwakuri ao Tabe tabeua a bon mangaongao ma tabe riki tabeua.	Tabe tabeua a bon aki matata ni kaeineti ma ana kai ni baire te botaki / Aron mwakuriana ao tauan mwiin Mwakuriana/noria (2.1)	E hang matata taben te tia mwakuri ao e kaeineti ma ana kainibaire te botaki / Aron mwakuriana ao tauan mwina ao aki toki manga rinanoaki ao ni kabouaki.	

MWAKORO	RIBANAKINA	BWEBWERAKENA	IKAWAIRAKENA	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
3.3 TUOU AO NORAN MWIIN TE MWAKURI				
E kabonganaaki te tutuo ibukin tuoan ana mwakuri te tia Mwakuri are kaeineti ma taabe are e a tia ni kaweneaki bwa ana mwakuri ao are e a tia ni baireaki. Ao te aro n tutuo aio e bon nang bongana ibukin te tia kamwakuri ao te tia mwakuri. E ibuobuoki nakon itera aika ouua bwa a na nora raoiroin te mwakuri ao n atai itera aika ana riai ni katamaroaki. Bon te bwai ni mwakuri ae nang bongana ibukin karikirakean te tia Mwakuri ao onimakinana.				
1.	Tera tuua ao kawai ae a tauraoi? (Ngkana iai) ibukin noran aia mwakuri taan mwakuri? Ngkana iai ao manga noria riki)			
2.	Tera te kawai ae kona n noraki iai aron ana mwakuri te tia mwakuri?			
3.	Mwaitira te tai ae kakaroaki iai? Ao e tauaki mwina?			
4.	Ao antai ae karaoa tuoan te tia mwakuri anne?			
Akea te babaire ibukin rinanoan te mwakuri a karaoaki n te aro ae aki baireaki raoi.	Rinanoan ao tuoan te mwakuri a karaoaki n te aro ae aki baireaki raoi.	Iai te babaire ibukin rinanoan ao tuoan te mwakuri ae wene ma e aki rang iriraki raoi.	Iai te waaki n tutuo mairouia taan tararua te mwakuri ke raoi ni mwakuri ae wene, ao n iraki nanona ao n tauaki mwina.	
3.4 KARIKIRAKEAN ANA KONABWAI TE TIA MWAKURI				
Karikirakean konabwai ibukia taan mwakuri e bon buoka ana mwatai te tia mwakuri ba e na reitinako ibukin kakoroan ana kai ni baire te CS0. Karikirakean arioia taan mwakuri e angte CS0 te kona ni kamarurunga ana waaki te tia mwakuri man tobakin taian mwarara akeaa noraki n tain te tutuo.				
1.	E na kanga te botaki [CS0]ni kakoaua ba rabakau ao konabwai iroun te tia mwakuri e na kona karaoa nanon te botoniango ma te kainibaire?			
2.	Tera ana kainibaire te botaki /ao kawai ibukin rineaia taan mwakuri are ana karaoa te reirei ao ni karikirakei rabakauia?			
3.	Iai ana babaire te botaki ibukin karikirakean aia konabwai taan Mwakuri/ ao a tauraoi aia kawai? Ena kanga ao Ningai ae e na karaoa ana kawai ni mwakuri/Te kawai ni mwakuri anne antai ae ana mwakuria?			
4.	A koreaki mwin babaire ibukin karikirakean aia konabwai taan mwakuri? Ao antai ae kona n nori rongorongo akanne ngkana a tabuaki?			
Bon ti temanna ke uoman taani mwakuri aika mabiao	Rineakiia taani mwakuri bwa a na ira te kataneiai ke reirei aika tauraoi [n reitaki ma karikirakean aia konabwai.	Iai ana kainibaire te botaki ibukin karikirakeia taani mwakuri, e boni bobonga raoi ao ni wakinaki.	Kainibaire ibukin karikirakeia taani mwakuri, e boni bobonga raoi ao ni wakinaki.	

4.0 TAIAN MWANE

Rabwatan bootaki CSOs n Tebetebeket a bon kakarekeea aia mwane mairouia taan anga mwane man rabwata aika kakaokoro, n reitaki ma botaki riki tabeua, tautaeka inanoa ao rabwata n anga mwane mai tinaniku. Tararuaakin raoi te mwane ma kabonganakina e kakoauaki ba e kakoroa raoi aron ana kouru te botaki. E riai te botaki ba e na karaoa raoi tabena ao n onimakinaki irouia naake anga te mwane ni buoka. E riai te botaki ba e na karaoi raoi ana kai ni baire ibukin kabonganaan te mwane n te aro are a kona n ribooti mwiin mwaane ake a kabonganakki n ira nanon te tua ae baireaki.

MWAKORO	RIBANAKINA 1	BWEBWERAKENA 2	IKAWAIRAKENA 3	ANAAKIN UAANA 4		
KANIKINA	4.1 TAUAN MWIIN TE MANE Tauan mwin te mwane e bon kaota te tamnei ae riai karaoana n aron kawain te waaki ni kawakinan te mwane, ao e irekereke ma tauan ma tauan mwin mwane ni karikirake aika uarereke ni katoa bong, kawakinan mwin taarau ma rititi ake ana kabwarabwara taian kabane mwane ake a tangiraki kabwarabwarakia. Tauan mwin kabanemwane aika a nakoraoi mani koaua a kaunga katauraaoan te kabwarabwara ae etiraoi iaon te mwane	1. Iai raoi aron kawain tauan mwin mwane karikirake aika a uarereke? A karoaki ao ni mwaneweaki n te tua/ kamatata? 2. E karinanaki kawain karaoana - tera te kawai ae kakabonganaaki n tau mwin mwakuri ke te waaki? Mwaitira tain kakaraoana? 3. Antai ae katabeaki ibukin kakabouan rongorongo ao waare iaon kabonganakin te mwane? Mwaitira te tai ae kakaraoaki iai te ribooti aei? Ao antai ae kona n noria.	Ake a kainibaire ma tuua ibukin te mwane aika a kaweneaki.	Iai tuan te mwane tabeua aika a tia ni karaoaki ma aki nang tabeakinaki.	Iai kainibaire ibukin te mwane aika a koreaki ma tuua aika wene ma a kainanoa te katamaroa.	A bon tau kainibaire ibukin te mwane ma tua ao a kaea raoi are kainanoaki.
	4.2 KAWAKINAN AO TARARUAAN TE MWANE AE RABWATA Kawain ao tararuaan rabwatan te mwane e kaeineti ao n rekereke ma tuan kawakinan te mwane n te aobitti, ao baikara bwaai ake a kona ni kabonganakki ibukia, a kanga ni karaoaki kabwakamwane, taan tiaainai beebwan te mwane, ao beebwa ni kakoaua ake a kainnanoaki etc.	1. Tera tua ao karaoan kawain te waaki ibukin kawakinan ao tararuaan te mwane ae iai ioun te botaki? A kona n noraki tua aikai n te boki (manual) ke iaon te computer? 2. A kawakinaki ia? 3. Antai ao nningai are a karaoaki iai?	A tuai karaoaki tuua ma kainibaire ibukin te mwane	Iai kain ni baire tabeua ibukin te mwane ae a tia ni karaoaki ma aki toki ni katinanikuaki inanon te waaki.	Tuua ibukin te mwane aika a koreaki ma a tangira riki katamaroia.	A bon tau tuua ao kaini baire ibukin te mwane ao a ira nanon ae tangiraki.

MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
4.3 AKAUNTI N TE BANGKE AO TE BWAOKI NI MWANE	<p>1. Te Bangke ra ae a kawakinaki iai ana mwane te CSO?</p> <p>2. Antai taan tiaaina ibukin te Akaunti n te bangke akanne? A kanga n baireaki aikai?</p> <p>3. Iai kawain ke tuan aron kabonganaan mwane ni mwakuri aika uarereke (Petty Cash)? Tera te waaki aio?</p> <p>4. Iai ana bwaoki ni mwane te botaki ae (mano raoi)? Antai ae riai n roko n te bwaoki ni mwane anne?</p> <p>5. Antai tabena te bwaoki ni mwane ma te mwane ni mwakuri ae uarereke?</p>			
A tangiraki botaki ni kabane iaan te tua ba e na iai aia Akaunti n te Bangke. Iai raoiroin Akaunti n te Bangke ba tatauraoi n taai nako ao a mano ao e karekea te bakao nakon te botaki. E kabonganaki te bwaoki ni mwane ibukin waaki ni bobai aika uarereke ao mwane aika uarereke aika kainanoaki a riai raoi n tauaki mwia n te aro ae na eti raoi.	Akea ana Akaunti n te bangke te botaki ao ana mwane ni kabane a kawakinaki inanon ana Akaunti te aomata temanna.	Iai ana Akaunti n te Bangke te botaki ma ana bwaoki ni mwane, ma aki toki n tangomwane taani mwakuri ao n angin te tai, aki toki ni kairerua te mwane ni mwakuri ae uarereke (petty cash) ma are bon ana mwane te aomata.	Bon te botaki ae babairei mwane ake n te Bangke ao te mwane are rabwata are kawakinaki. E nakon ouua te tiaina ae tangiraki ibukin te bumwane man te Akaunti are n te bangke.	E kakarekea te bakao te botaki man ana Akaunti ake n te Bangke, ao e karaua raoi n taratara biribirin ana mwane ni mwakuri.
4.4 KABOO-WARE IAON TE MWANE ARE TUAI RIN AO ARE N TE BANGKE	<p>1. E kakaraoa manga rinanoan ana mwane ma ana bangke te botaki n tutuo account n taai nako? Ma maanra te tutuo aio?</p> <p>2. Antai ae kaira manga rinanoan te Account? E tauraoi n noraki ao antai ae kona nanganaki?</p>			
Te kaboware ma te bangke, e kabortaui ana rekooti te CSO ma ake a mena n ana Bangke, bwa e na noria ngkana iai taiani kaokoro imarenan rekooti aika ouua aikai. Waaki ni kaboware ma te Bangke bon mwakoron te bwainimwakuri n tararuuan te mwane ae rang kakawaki ao ma n riai ibukin totokoan ao ataakin mwakuri ni babakanikawai. A buoka naba ataakin waare aika kairua n ikotaki ma are n te bangke.	Tangiran manga rinanoan te akaunti e bon aki kinaaki man ake aae kakaraoia. E rangin karoko man uarereke te kaokoro imarenan ana mwane te botaki ao ana mwane te aomata are e tabeakina man kawakina mwanen te botaki.	E aki katoa tai rinanoakin te mwane te bank account ba ti n tabetai. E kona te tia kawakina te boki ni mane n taua man kamengaraoa te mwane n mwakuri (petty cash)	Aki toki n karoaki manga rinanoakin te mwane ao te bank account ao mwin mwane riki tabeua tutuoan te mwane ae tiku '(Cash in hand) a bon kakaraoaki iaon taaia.	E katoa namwakaina karoaoan manga rinanoan te mwane ao te bank account ao mwin mwane riki tabeua tutuoan te mwane ae tiku '(Cash in hand) a bon kakaraoaki iaon taaia.

MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
4.5 KATAUNAARI IAON BIRIBIRIN TE MWANE	<p>1. E kakaraoa kataunarian biribirin ana mwane ao ana kataumwane am botaki?</p> <p>2. Antai tabena karoan te kataunaari iaon mwane te botaki? (kakaee aron karoan kawaina)</p> <p>3. E kaeineti raoi ke n mwanewei kainnanon te botaki te kataunaari ma te kataumwane anne?</p>			
Akeea bukina bwa e kanga ao aera ngkai e tangiraki kataunarian biribirin te mwane.	Akeea kataunarian biribirin te mwane aika karoaki, ao angin te tai, mwaane ake a kawakinaki ake a tuai karinaki a rang bubura ke n rang uarereke ibukin kabanemwane aika kainnanoaki.	Kataunarian biribirin te mwane a karoaki n taai tabetai, ao mwaane ake a tuai karinaki n te bangke, a bon aitara raoi ma kainnanoaki.	Kataunaari iaon biribirin te mwane are karoaki n tatai nako ao mwaane ake a tuai karinaki a bon kaitarai bwaai ake a kainnanoaki.	
4.6 RIBOOTI IAON TE MWANE	<p>1. Iai te babaire & te tai ae baireaki ibukin noran te ribooti iaon te mwane – inanon te botaki & itinanikuna?</p> <p>2. Ribooti iaon te Mwane a airi raoi ma aron ao tuan karoan ribooti inanoa?</p> <p>3. Antai ae katauraoi ribooti iaon te Mwane?</p> <p>4. A kawakinaki ia ao antai ae kona n noori?</p>			
A katauraoaki ribooti iaon te mwane ti n te tai are a kainnanoaki iai iron te tia anga te buoka.	A katauraoaki n tabetai ribooti iaon te mwane, ma a oti iai aron are iangoaki bwa e na kakureira te tia anga te buoka.	A aki toki ni katauraoaki ribooti aika eti, ma a kamatata raoi karikirake aika kakaokoro ao taabo ake a reke mai iai mwaane. A bon tauraoi iaon te tai taian ribooti.	A karoaki ribooti aika eti, ao e kamatata raoi karikirake aika kakaokoro ao taabo ake a reke mai iai mwaane. A bon tauraoi iaon te tai are tauraoi iai ke imwaain te tai anne.	

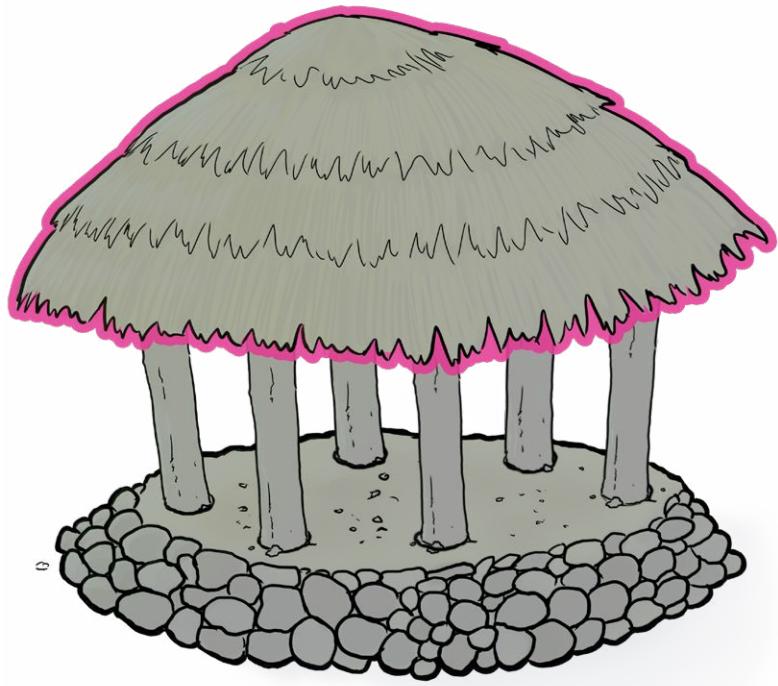
MWAKORO	RIBANAKINA	BWEBWERAKENA	IKAWAIRAKENA	ANAAKIN UAANA	
KANIKINA	1	2	3	4	
4.7 TARARUAAN AO TIBWATIBWAAN RIBOOTI IAON TE MWANE					
E riai ana Baba n Tararua te CSO n tararua raoi ana mwane te botaki. Aio are rekereke naba ma kakatauraoaan beebewan te mwane ni katoatai ke ribooti aika anga te tamnei ae bwanin raoi iaon ana mwane te botaki. E riai te Baba n Tararua ni karaoi babaire n tararua iaon te mwane ma kainibaire aika na totokoa te kairua ma te babakanikawai, ao bwa e na kokoaua ae a iraki tuua ma kawai iaon te mwane; e kabwaati naba kataumwane ibukin babaire ni waaki ibukin te tai ae na roko, ao n noria bwa e nakoraoi butin te mwane ao ni kona ni kateimatoaaki ibukin te botaki.					
4.8 TE KATAUMWANE					
Te Kataumwane e kiaotia bwa mwaitira te mwane ae na kabaneaki ibukin karoan ana waaki te CSO. Ao man te atatai aei, ao e a kona ni mwakuri te CSO ni kokoaua ae a tau kaubwain te botaki ibukin ana waakinan ana mwakuri. TAANI MWAKURI a mwakuri kanoan ana waaki te CSO AO taani babairea te mwane a riai ni waaki ma katalauraon kataumwane. Te Kataumwane e riai ni kabwaataki iroun te Baba n Tararua bwa e na kokoaua ae bon ira raoi ana babaire ni waaki te CSO ke ana strategic plan.					
4.7 TARARUAAN AO TIBWATIBWAAN RIBOOTI IAON TE MWANE	1. Iai te babaire iaon tibwatibwaan ribooti inanoa – kaain te Baba n Tararua ao Taani mwakuri? 2. E tauraoi ni kona n noraki? Antai ae kona n noria? 3. Tera babaire aika kakawaki ae e karoaia te Baba n Tararua inanon namwakaina aika teniuia n nako aika kabotoaki iaon te ribooti? Talaoka ma kabwarabwara bukina bwa e aera e karoaaki te babaire anne, ao e kanga aron te reitaki iaona, ao nakon antai?	Taani mwakuri ao kaain te Baba n Tararua, a kai nonori ribooti ao aki kona n ota naba iai.	Tabeua ribooti a tauraoi nakoia Manatia ma te Baba n Tararua, ma tiaki ni katoatai.	Manatia ao te Baba n Tararua a kakarekei ribooti aika eti n tiai aika riai.	Manatia ao kaain te Baba n Tararua a karekeea ribooti aika eti, a tabwanian ao n tauraoi n tiai ake a tangiraki iai, are a kona ni kabotaia iai aia babaire. Taani mwakuri, a kona n noori rongorongo aika kakawaki iaon te mwane n taaia nako.
4.8 TE KATAUMWANE	1. Iai kainibaire/tua iaon aroni katalauraon kataumwane ibukin te karikirake/burokuraem? Ao antai aika rekereke ma karaoana? 2. Tera te waaki ae karoaaki iaon tirinanoana ma kabwaatana? 3. Tera te kataumwane n te riri ibukin te botaki? Tera te kataumwane ni katoa riri ibukin te karikirake? 4. Iai ana babaire te botaki ke ana kawai ibukin ataakin kanganga iaon mwaane ni buoka ao iai ana babaire ibukin tobwaakin kanganga akanne? 5. Antai ae karaoa te babaire/kawai ao antai aika rekereke iai? 6. E karoaaki ningai aei? Ko rinanona? Ngkana eng, ao mwaitira am tai ni kakaraoa anne?	Akea ae ata aron katalauraon tiaian kataumwane	Kataumwane ibukin karikirake a katalauraaki, ma akea te kataumwane ibukin te botaki.	A katalauraaki kataumwane ibukin te Karikirake ao kataumwane naba ibukin burokuraem/botaki.	A katalauraaki kataumwane ibukin te Karikirake ao kataumwane ibukin burokuraem/botaki ibukin te nuuka n riri.

MWAKORO	RIBANAKINA	BWEBWERAKENA	IKAWAIRAKENA	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
4.9 BABAIREAN KABANEMWANE				
E ataaki te kabanemwane E uarereke ke a bon aki tabeakinaki tiaian kataumwane n te tai are a rineaki iai waaki ni mwakuri ao kabanemwane man tiaian mwaane.				
4.10 TE BOOBWAI	1. Iai ana kainibaire ke ana tua ni boobwai te botaki? Ao iai naba inanona te waaki ni beta? E mena naba inanona te waaki ibukin karekean tiaian boo (quotes)? 2. Iai tiatianakin te kariaia iaon te mwaiti ibukin boobwai ao tera tokin te mwaiti? 3. Tera te waaki n tararua n rekereke ma te boobwai?	Te Boobwai (Procurement) bon te waaki iaon otanakin, karekean ao kabooan bwaai ma tieweti.	Akea tua aika wene ibukin kabooakin bwaai ma tieweti. Te boobwai e aki toki ni karaoaki ti iroun te Korineita (Coordinator).	Iai tuaa aika teretere ibukin tabeua aika wene ma aki mwakuri ao aki toki n riaoaki iroun te Manatia. A karekeaki tiaian boo ibukin kaboobwai n te mwaiti ae katauaki.
4.9 BABAIREAN KABANEMWANE	1. Iai ana babaire te botaki ibukin ana kabanemwane (n te kataumwane – ni katoa riri, n te kuata ke or tain te karikirake) ae tauraoi? Ningai ao antai ae karoaia? Antai aika rekereke ma karaoana? 2. E kanga n tarataraaki te kabanemwane? Antai ae tarataraia ao mwaitira taina ni karaoaki? E ataaki te kabanemwane ti man mwaane ake a kawakinaki ake a tuii karinaki.	E uarereke ke a bon aki tabeakinaki tiaian kataumwane n te tai are a rineaki iai waaki ni mwakuri ao kabanemwane man tiaian mwaane.	A tarataraaki kabanemwane ni kaeineti kataumwane ma akeea te bwai ae karaoaki n te tai are a noraki iai kanganga.	A karauaki raoi n tarataraaki kabanemwane ni kaeineti ma kaeineti kataumwane aikai ao a kaetaki naba kanganga n te tai are a noraki naba iai.

MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
4.11 TARARUAAN ANA BWAI TE BOTAKI Ana bwai te botaki boni bwaai aika rang kakawaki n aron bwainimwakuri n te aobiti, ana kaa ao bwaai ni kabane ae ana bwai te CSO. Tararuaan bwaainimwakuri bon te waaki iaon katanakin ao kakoauaan ae a kabonganaaki bwaainimwakuri aikai n ae te kabanea n tamaroa ibukin ana waaki ni mwakuri te CSO. A riai bwaainimwakuri aikai ni katanaki iaan te tua ibukin karekean te kabomwi iaoia, ao a riai n tararuaaki ao n tauaki mwiia n ana bwai n taumwi iaon bwaainimwakuri te botaki.	<p>1. Iai ana kainibaire/boki te botaki ibukin tararuaan ao kateimatoaan ana bwaainimwakuri? E karaoaki ningai aei ao antai aika karaoia?</p> <p>2. Iai ana rekooti te botaki ibukin tauan mwiin ana bwaainimwakuri (asset register)?</p> <p>3. A koreaki aran bwaainimwakuri ao ni kawakinaki raoi?</p> <p>4. Antai ae taratara ao ni kakabouai rongorongo iaon te boki ibukin tauan mwiin bwaainimwakuri?</p> <p>5. A katanaki ibukin te kabomwi bwaainimwakuri?</p> <p>6. Iai ae katabeaki ibukin noran bwaainimwakuri bwa a katanaki ibukin te kabomwi ao a kateimatoaki?</p> <p>Akea te rekooti ibukin tauan mwiin te bwainimwakuri ke te Asset register. Akea te babaire ae wene ibukin mwaitin bwaainimwakuri. Akea ae kateimatoai raoiroin ana bwaainimwakuri te botaki. A boni katukaki naba bwaai n uruaki ni karokoa ae aki kona ni manga kabonganaaki.</p> <p>E karaoaki kateimatoaan bwaainimwakuri ti inanon te tai are a kainnanoaki iai. Angiin bwaainimwakuri a bon aki mwakuri raoi.</p> <p>Temanna te aomata ae katabeaki ibukin kateimatoaan bwaainimwakuri ma e aki karaoaki aei n taai nako.</p> <p>Ana bwai te botaki ni kabane, n ikotaki ma kombiuta, a karaoaki mwakuri ni katamaroa iaoia n taai nako ni kaeineti ma te babaire n tararua.</p>			

5.0 TE I-KAREKEBAI & TE ANAINANO

Te Anainano e nanonaki n waaki n anainano aika teimotoa ibukin bitakin reitaki iaon te mwaaka, anuanimaiu, ma taiani koaua, ao karaoan ma waakinan kainibaire aika matoa, tuua/kaetieti, kataumwane, ao aia kainibaire ma aia waaki kambwana, n aro aika kaunga te botannaomata ae e a nakoraoi riki ae akea te kainnano iai. Ni kaeineti ma te koaua ae e a rababa nako riki, te anainano e kona n rin naba inanona: kabuburaan riki ae na reke man ana waaki te burokuraem, karekean aia boutoka te botannaomata, ao te waaki ni kaembein (n reitaki ma karekean te irekenrao, te kakaea, karaoran kainibaire, te kaai n anainano, te karekerongorongo, ao bwaainimwakuri maiu man te bwatin), katauraoaia (taan waaki, boutoka, ao kaain te abal), waaki n reitaki aika babaireaki, karikirakean aia konabwai (kaain te aba, raa inanon te waaki, te botannaomata ao taani waakina te mwakuri), te irekenrao ao te mwane ae baireaki raoi. Taani waakina te mwakuri bon te botannaomata, are kuri aki bwanin raoi iai te botannaomata ao akea bon aomata n tatabeman nako. Te anainano – inanon te reitaki ma te botannaomata, te ikarekebai ao te irekenrao – bon iai tabena ae kakawaki n aba nako. Te anainano ae iai mwiia bon iaon te aba inanoa, ao botaki, a kainnanoa te konabwai inanon itera ni babaire aika mwaiti. Te bwainimwakuri aej, e kabotoa ana waaki iaon karekean kaiangatoa aika uarereke nakon te botaki ibukin te anainano ao a kona ni kabonganaaki ibukin kaotaan riki itera ake e rang mwaatai iai te botaki, ao ibukin naba ataakin itera aika nakoraoi ae na kona n riki bwa taani mwakuri ibukin te bitaki aika korakora.

MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
5.1 IREKENRAO Botaki a riai ni mwakuri ma tabeman riki – ake raona ni mwakuri ma aba irekereke – ake a kakaoua naba kakawakin ana koaua te botaki ao a kukurei ni kaa ni mwakuri ni kaei kouru aika ti te tikina, e boni ngae ngke a kakaokoro aia motinnano ma aia kouru. E riai te botaki n atai iteran nako te mwaaka ni babaire ibukin boutokaan te irekenrao te kaai ni ibuobuoki ao ibukin karekean te reitaki ma botaki ake iai rekerekena ma ngaiia bwa e aonga ni katekea ana taakete te botaki. Aron te reitaki ma te botaki teuana e kona n reke inanon te tai ae maan ke e boni kakaokoro inanon burokuraem nako.	<p>1. Ko kan mwakuri ke n taetae ma botaki riki tabeua ke aomata aika kinaaki ke ana botaki te tautaeka /itabon/ aomata ke kaain te kaawa ao kurubu) bwa ko aonga ni karekeea kanoan ana motinnano am botaki bwa a na teke taakete ake e kanoan mila ma ana burokuraem?</p> <p>(Korei arai a botaki ake ko irekereke ma ngaiia, raom ni mwakuri, ana botaki te tautaeka ma itabon, kabwarabwara bukin kakawakin te reitaki, ao taua bwin te reitaki n tatabeua nako bwa: e boutoka/ke e aki boutoka, te tia karaoi-babaire ke tiaki, te tia babaire ke tiaki, e anainano ke e aki)</p> <p>2. Tera aroni mwakurim ma raaao alkai ao botaki ake ko irekereke ma ngaiia ibukin katekean nanon miim ke ana kouru ama burokuraem? <ul style="list-style-type: none"> • Kabwarabwara te wbai ae ko karoia ao bukin tera ao a kanga raaao/botaki ake ko irekereke ma ngaiia ni kaa ni ni mwakuri? • Tera bwaae ae anganilia te kona ni mwakuri n irekenrao? • Tera taiani kanganga? </p> <p>3. Tera te reirei ae reke man te katoto aei?</p> <p>Akea nanon te botaki n te mwakuri ma botaki riki tabeua.</p> <p>Te Botaki e kaa ni mwakuri ma botaki ake tabeua ae a kaai n titebo aia babaire iaon te waaki ae boboto iaon noran te kabwaia ae riai n raweaki.</p> <p>Te Botaki e ata kakawakin te mwakuri ma botaki riki tabeua ao e a tia ni waaki ni karaoi reitaki ma botaki ake tabeua ae ti te arona aia motinnano ma a tuii waaki ni mwakuri ma taan mwiokoaki ao taani karaoi babaire.</p> <p>Iai ioun te botaki irekenrao aika taaketenaki ma botaki aika kakaokoro, n ikotaki ma taan mwiokoaki ao taani karaoi babaire.</p>			

MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
5.2 TE WAAKI NI BOUTOKA A mwaiti waaki aika kakaokoro ae a bane ni katineaki iaan te taeka ae rababa nako nanona ae 'advocacy' ke te waaki ni boutoka n aron: te boutoka ibukin te tautaeka; te boutoka ibukia bitineti; te kaembein nakon te botannaomata, ana mwakuri te karekerongorongo; ao ana anainano te rabakau ae boou. Titiraki aikai a nora ana konabwai te botaki ibukin karekean te boutoka ao te anainano ae kaotaki inanon bwaai ake a bon rinanoaki ao reirei ake a noraki.	<p>1. Ko katanoata am mwakuri nako tinaniku ma n kabonganana kawai aikai: <ul style="list-style-type: none"> • Inanon te kaembein nakoia te botannaomata? • Inanon te botaki ni karekerongorongo inanoa ke n te aonnaba? • Inanon te Intanete ma Facebook? </p> <p>2. Noria ngkana arona bwa antai ae a riai ni karoko irouna bwa e aonga n noraki aia mwakuri ao e aera ngkai a riai ni karoao aei.</p> <p>3. Kabwarabwara bwa e kanga ni karoaki aei ao tera ae na reke iai.</p> <p>4. Tera bwaai aika na buoka aei?</p> <p>5. Tera taiani kanganga?</p> <p>6. Tera te reirei ae reke man te katoto aei?</p> <p>Te Botaki e aki ata kakawakin te mwakuri ni boutoka ao e aki waakin mwakuri ni boutoka.</p> <p>Akea kinaakin kakawakin te boutoka iroun te botaki ma e rawa ni karoai waaki ni boutoka.</p> <p>E waaki te botaki iaon babaire ni boutoka iroon te botaki aika kakaokoro ma ake a raoi te taakete n aei ao ake a te babaire iaona (ae na taetae iai nakoia taan boutoka te eniwaromenta), ao e tuai katamaroa ana kainibaire bwa e na butimwaea te bitaki).</p> <p>E a tia te botaki ni kabongan raoi babaire ni boutoka aika kakaokoro ma kawai ibukin karekean te waakirake nakon katekean ana taakete te bitaki ae noraki).</p>			

MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
5.3 AIA KONABWAI TAANI MWAKURI AO AIA MWAATAI AE RIANAKO IBUKIN TE ANAINANO				
<p>Te 'Anainano' e tangira te mwaatai ae rianako ao ana konabwai e tia mwakuri – aio e kona n rang bubura n rekereke ma tain te burokuraeam ao te mwane are e kabaneaki iai. E rang kakawaki ioun te botaki bwa e na baireia bwa antai ae konabwai ao e tauraoi ni karaoa te waaki n anainano.</p> <p>Akea te tia mwakuri n te botaki ae tauraoi ni kabanea ana tai ni waakina te anainano, ke te boutoka mairouia kaain te botaki ke kaain te botaki ake e irekenrao ma ngaia.</p>				<p>1. Antai tabena n te botaki ke e kona ni karao te kaembein ibukin te boutoka ke te waaki riki ae aekan aei?</p> <p>2. E reke aia tai ibukin karoan te kaembein ni boutoka? Ke ko na tangira kateirakean te aomata temanna?</p> <p>Iai te konabwai irouwia taani mwakuri n te botaki ae kona n anga ana tai ni babairea te waaki n anainano, ma e uarereke te boutoka nakoina mairouia kaain te botaki ke taani boutoka ibukin boutokaan karoan aei.</p> <p>Iai te tia mwakuri temanna n te botaki ae kona ni kabanea ana tai ni babairea te waaki n anainano.</p> <p>Iai kaain te botaki ao ana irekenrao aika tauraoi ae kona n anga te konabwai nakon te tia mwakuri ibukin karoan te waaki n anainano.</p> <p>Iai kaain ana irekenrao te botaki ke kaain ana irekenrao ae a kona n anga te konabwai nakon te tia mwakuri ibukin karoan te waaki n anainano.</p> <p>Taani mwakuri aika tauraoi a tangira karikirakean aia konabwai bwa aonga ni karekei rabakau aika kainnanoaki ibukin karoan te waaki n anainano.</p> <p>Iai rabakauia taani mwakuri aika tauraoi ae tangiraki ibukin karoan te waaki n anainano.</p>

MWAKORO	RIBANAKINA 	BWEBWERAKENA 	IKAWAIRAKENA 	ANAAKIN UAANA
KANIKINA	1	2	3	4
5.4 TE KONABWAI IBUKIN KABONGANAAN WAAKI N UKEUKE				What research, documentation or evidence do you have to support your work?
<p>Titiraki a ukera nako ana mwaatai te botaki iaon karoan ao kabonganaan waaki n ukeuke ae na kona aranaki bwa ana bwai n anainano te botaki – iai ana kokoaua te botaki ae matoa ibukin karoiroan te bitaki, ni boutokai waaki ibukin anainano.</p> <p>Akea ioun te botaki ke e aki kabongana mwiin te kakae ae tauaki raoi mwiina ke rongorongo riki tabeua ibukin boutokaan ana mwakuri te burokuraem ke te waaki iaon te anainano.</p> <p>E a tia ni karoaki te ukeuke ao ni koreaki mwiin, ke ni bobotaki rongorongo ao n kokoaua man (ukeuke, rongorongo aika tauaki raoi mwiia, ma kainibaire) bwa e na boutoka te waaki n anainano.</p> <p>E kona te botaki tia n tibwatibwai mwiin ukeuke tabeua ma aki taakete raoi nakoia taani wareware/taani babaire.</p> <p>E a tia te ukeuke aei ni manga moan kabwarabwaraaki kanoan te ukeuke aei ibukia ake na bon taaketenaki/ma taani karoai babaire.</p>				<p>Ake aia te botaki ke e kona ni karao te ukeuke aoi kokoaua te ukeuke aoi ibukin boutokaan ana mwakuri te burokuraem ke te waaki iaon te anainano.</p> <p>E a tia te botaki ni kokoaua man (ukeuke, rongorongo aika tauaki raoi mwiia, ma kainibaire) bwa e na boutoka te waaki n anainano.</p> <p>E a tia te ukeuke aei ni manga moan kabwarabwaraaki kanoan te ukeuke aei ibukia ake na bon taaketenaki/ma taani karoai babaire.</p>

